

ADATOK AZ EDELÉNYI—BESENYŐI CSATA TÖRTÉNETÉHEZ 1604-BEN

A Bocskai szabadságharc katonai történetének több olyan mozzanata van, amit még nem derített fel, vagy nem tisztázott megnyugtató és kielégítő módon a hadtörténetírás. Így többek között tisztázásra szorul az 1604 novemberének utolsó napjaiban végbement csata pontos helye, ideje és lefolyása, melyet edelényi csata néven tartunk számon történetírásunkban.

Rónai Horváth Jenő a döntő mértékben Istvánffyra és Orteliusra támaszkodó tanulmányában¹ maga is kételkedve forrásainak pontosságában, a következőképpen írja le a csata helyét és időpontját:

Ortelius a csatával kapcsolatban „... olyan badarságokat hord össze, melyek — eltekintve a nyakatekert helynevektől is — egyáltalán nem érthetők. Mivel azonban az egyetlen forrás, mely az eseményről részletesen beszél, adatait mégis fölemlítjük. Szerinte 1604. november 25-én Putnoktól egy mérföldnyire találkozott Básta a hajdúkkal, s harcolt is velük, de eredmény nélkül. Másnap a császári had egy szoroson vonult át, mire a hajdúk — amint a zavaros előadásból kivehető — a szoros a császáriak mögött is megszállották, de végre elűzettek; a császári had hátrább vonult és az éjtel egy szorosban egy Besele? nevű helynél tölthette. A szoros a Putnok és Sajókaza közti lehetett, az éjjelező hely talán Velezd. Harmadnap, november 17-én, Básta hadát a hajdúsereg minden oldalról körülkerítette, mi a császáriak közt oly nagy rémületet keltett, hogy a zsoldosok már szökdösni kezdek... Negyednap végre, november 28-án ment végbe a döntő küzdelem, a tulajdonképpen edelényi csata...” stb.²

Előljáróban meg kell amnyit jegyezni, hogy bár Ortelius Rónai Horváth által idézett adatai nem pontosak, de mégis közelebb járnak a valósághoz, mint azt Rónai Horváth hitte. Vegyük sorra a számbajöhető forrásokat, s ez rögtön be is bizonyosodik.

A legcélszerűbb talán először is megnézni a támadást irányító hadvezérnek, Bástának a leveleit, amelyeket hiteles támpontként használhatunk.

¹ Rónai Horváth Jenő: Bocskay István háborúja Rudolf ellen. Hadtörténelmi Közlemények. 1893. 569—634. o.

² R. Horváth J.: i. m. 596—597. o.

A november 17-én lezajlott osgyáni ütközet után, november 22-én Bástá már Putnokon volt.³ Itt tartózkodott még másnap is, majd lassan megindult a Sajó és Bódva találkozása, valamint Sajószentpéter tájé-
kán gyülekező hajdúcsapatok felé.

A hajdúcsapatok a segélyerők érkezésére várva, kitértek a harc elől, s ezért Bástá úgy döntött, hogy északkelet felé fordulva, Edelényen keresztül Kassa elfoglalására indul.⁴

Bástá november 26-án reggel indult el Edelényről⁵ (Szamosközi szerint 25-én, de ez nem fogadható el, mert Bástá több levelében határozottan 26-át ír, úgyszintén Hohenlohe György Frigyes is a szász választóhoz küldött november 30-i levelében, bár önála tíz napos eltérés van minden dátumban, mert még a régi időszámítást használta).⁶

A császári seregnek két hídon kellett átkelnie: az Edelényt átszelő kis patak, valamint a Bodva hídján. Bocskai serege, amely Bástá adatai szerint 5000 hajdúból és 3000 török-tatár segélycsapatból állott (Hohenlohe szerint 25 000 fő), szemközt helyezkedett el, Bástá szerint azzal a szándékkal, hogy rátörjön a császári sereg hátvédére. Bástá, hogy a rajtaütést elkerülje, a poggyászokat és szekereket fedezettel előre-küldte, maga pedig három gyalogezreddel és a lovasság nagy részével hátramaradt a híd innesső oldalán.

A hajdúereg megtámadta az átkelésre készülő császáriakat november 26-án és véres harc fejlődött ki a híd környékén. A császáriaknak csak jelentős veszteség árán (Szamosközy szerint 400, Bástá szerint kb. 200 fő) sikerült átkelni a hídon.

A folyón való átkelés után este Bástá a Besenyő (ma Lád—Besenyő) falu körüli dombokon táborozott le seregével. Ezt a terepet alkalmasnak tartotta a védekezésre a zömében gyalogságból álló sereg számára.

Másnap, 27-én reggel feltűntek Bocskai katonái, akiket — Bástá szerint — „...gőgössé tett a támadás, amelyet előző napon intéztek ellenünk a hídon való átkelésünk előtt, azt gondolva, hogy a visszavonulásunk menekülés volt...”⁷

Bocskai, miután látta, hogy a császáriak előnyös védelmi állást foglaltak el, nem indított támadást ellenük, hanem látóközelben maradva igyekezett bekeríteni Bástá seregét. A bekerítés megijesztette a császári vezért, mert mint írja: „...már attól kellett tartanom, hogy vereséget

³ Bástá 1604. nov. 22-i levele Kollonitsch Siegfried kapitányhoz, valamint nov. 23-i levele Rudolphhoz. (*Dr. Veress Endre*: Bástá György hadvezér levelzése és iratai. Budapest, 1913. II. k. 1713. és 1714. sz.)

⁴ Bástá 1604. nov. 22-i levele. (i. m. 1714. sz.)

⁵ Bástá 1604. december 18-i levele San Clemente prágai spanyol követhoz. (i. m. 1741. sz.) „...en el partirme la manana de los 26 del village de Edelinio...”

⁶ *Szilágyi Sándor*: Szamosközy István történeti maradványai. Budapest, 1880. (Monumenta Hungariae Historicae Scriptores XXX. k.) 261. o. Hohenlohe György Frigyes 1604. nov. 20-i (helyesen 30-i) levele a szász választóhoz. (*Marczali Henrik*: Regesták a külföldi levéltárakból. Budapest, 1882. 95. o.)

⁷ Bástá 1604. dec. id. 18-i lev.

kell majd szenvednem, mivelhogy nem tudtam megmozdulni, sem élelem keresésére menni; tekintetbe véve pedig a veszélyeket, és veszteségeket, amelyek ebből következhetnek, elhatároztam magam a következő reggel, amely 28-án volt, hogy megtámadom az ellenség táborát...⁸

Maga az edelényi, vagyis helyesebben mondva, a besenyői csata a következőképpen zajlott le:

28-án hajnalban a sűrű köd leple alatt Básta észrevétlenül felállította seregét, s egy völgyön keresztül amely a hajdúk felé vezetett, támadásra indult ellenük. Olyan észrevétlenül sikerült megközelíteni a hajdúkat, hogy azok „... se nem láttak, se nem hallottak...⁹ semmit. A rajtaütés elején sikerült elfoglalni három tüzérségi löveget, s sikerült elválasztani egymástól a gyalogságot és lovasságot. Két óráig tartó kemény küzdelem után Bocskai lovassága megkezdte a visszavonulást. A gyalogságból sokan elestek, úgyszintén a törökök közül is. Istvánffy szerint kb. 600 janicsár és más török katona esett el az ágyúk védelmében.¹⁰ A császáriak vesztesége Básta adatai szerint mindössze csak 40 katona volt, köztük gróf Salm Frigyes kapitány is.

Básta adatait alátámasztják Szamosközy és Sepsi Laczkó Máté írásai is, bár ez utóbbi szűkszavúan csak annyit ír a csatáról, hogy: „... Básta megütözik Edelénynél Bocskai hadával és megfordula a had Bástá György hada előtt, mert stratagemával csalá meg...¹¹ Pethő Gergely azzal egészíti még ki az edelényi csata adatait, hogy Bocskai a csata előtti csapatösszevonáskor a „... a földnépét is mind fölvevé...¹²

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy bár az edelényi—besenyői csatára vonatkozó források hézagosak és szűkszavúak, mégis megközelítően pontos képet kaphatunk lefolyásáról az elmondottak alapján. Bocskai tehát az osztrák vesztes ütközet után a Sajó és Bodva között igyekezett feltartóztatni a császári támadást. A csapatösszevonást nem tudta teljes mértékben végrehajtani, mert például Homonnai Bálint serege sem érkezett meg a csata előtt. Így Bocskai kerülni kívánta a nyílt összecsapást és rajtaütéssel, majd bekerítéssel akarta felmorzsolni a császári had erejét, illetve megállítani Básta támadását. Ez utóbbi nem járt sikerrel, mert Básta a ködöt és a rejtett völgy előnyeit kihasználva, meglepte és megfutamította Bocskai seregét. Bástának azonban ez a második győzelme is csak harcászati sikert eredményezett, mert nem sikerült döntő csapást mérni a szabadságharc hadseregére és nem sikerült felszámolni a mozgalmat, amely a széles néptömegek aktív részvételére támaszkodott.

Nagy László

⁸ U. o.

⁹ U. o.

¹⁰ Istvánffy Miklós: Magyarország története 1490—1606. Vidovich Gy. ford. Debrecen, 1867. 902. o.

¹¹ Sepsi Laczkó Máté krónikája. (Rohonyi G. — Nagy L. — Tóth Gy. szerk.: Szemelvények a magyar hadtörténelem tanulmányozásához. Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1955. I. k. 197. o.)

¹² Pethő Gergely: Magyar Krónika. (Geréb: A hazai osztályharcok irodalma. Budapest, 1955. 259. o.)